

Identificatie in context

Het effect van de etnische samenstelling van de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders

Esther Havekes en Wilfred Uunk¹

Summary

Identification in context. The effect of ethnic neighbourhood composition on the identification of immigrants with the Dutch

In this article we study the effect of ethnic neighbourhood composition on the identification of immigrants in the Netherlands with the (indigenous) Dutch. We test two opposing predictions: from contact theory we expect a positive effect of the share of indigenous in the neighbourhood on immigrants' identification with the Dutch due to increased chances for mutual contact, whereas from social identity theory we expect a negative effect due to increased threat to minority culture. Our multilevel analyses of the survey 'Sociale Positie en Voorzieningengebruik van Allochtonen 2002' held among four minority groups (Turks, Moroccans, Antilleans, and Surinamese) show a positive effect of the share of indigenous in the neighbourhood on immigrants' identification with the Dutch, an effect that remains after control for population composition. This contextual effect can partly be attributed to social contacts of immigrants with the indigenous Dutch. These findings support contact theory.

1. Inleiding

In dit artikel wordt het effect van de etnische samenstelling van de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders onderzocht. In de jaren zestig van de vorige eeuw zetten de eerste gastarbeiders voet op Nederlandse bodem. Nu, enkele decennia later, is Nederland uitgegroeid tot een multiculturele samenleving waarin integratie van minderheden een belangrijk thema is binnen het politieke en maatschappelijke debat. Sinds enkele jaren vormen de vermeende negatieve gevolgen van concentratiebuurten voor de integratie van allochtonen een belangrijk onderdeel van dit debat. De concentratie van minderheden wordt vaak gezien als bewijs en oorzaak van een falende integratie; het wonen in een omgeving met veel allochtonen zou het contact met autochtonen beperken en daarmee de integratie bemoeilijken (Dagevos, 2004). De koppeling tussen woonwijken en integratie wordt bovendien duidelijk gelegd in het kabinet Balkenende IV, waarin een nieuwe ministerspost is gecreëerd met de portefeuille 'Wonen, Wijken en Integratie'.

Naast de problematiek van de concentratiebuurten speelt de etnische identiteit van minderheden een grote rol in het integratiedebat. Volgens Verkuyten (2006: 64) was integratie met behoud van eigen identiteit lange tijd het uitgangspunt van het Nederlandse minderhedenbeleid. Tegenwoordig richt het beleid zich erop dat etnische minderheden zich aanpassen aan de Nederlandse samenleving en dat het hebben van een dubbele nationaliteit onwenselijk is. Van allochtonen wordt verwacht dat zij zich minder op de eigen groep oriënteren en zich meer richten op de Nederlandse samenleving (Verkuyten, 2006). In het licht van deze maatschappelijke discussie, de toegenomen spanningen tussen autochtonen en allochtonen en de toename van het aantal concentratiebuurten (Kullberg, 2007), is het interessant te kijken naar het effect van de etnische samenstelling van de leefomgeving op een belangrijke indicator van culturele integratie: de identificatie van allochtonen met Nederlanders. Leidt het wonen van allochtonen in wittere buurten tot een sterkere identificatie met Nederlanders of identificeren allochtonen in wittere buurten zich juist meer met de eigen groep? Deze vraag is ook wetenschappelijk interessant. Terwijl volgens de contacttheorie allochtonen in wittere buurten zich *meer* gaan identificeren met Nederlanders dan met de eigen etnische groep, verwacht de sociale-identiteitstheorie juist dat allochtonen in wittere buurten zich *minder* identificeren met Nederlanders. Volgens een derde verklaringsmodel is er daarentegen geen zelfstandig effect van de etnische samenstelling van de buurt, maar zijn buurtverschillen te wijten aan verschillen in bevolkingssamenstelling.

In Nederland is onderzoek verricht naar het effect van etnische concentratie op de sociale contacten van allochtonen met autochtonen (Dagevos, 2004; Vervoort & Dagevos, 2008) en op de sociaaleconomische positie van allochtonen (Tesser, Van Praag, Van Duchteren, Herweijer & Van der Wouden, 1995; Uunk, 2002). Het effect van etnische concentratie op de culturele integratie van allochtonen is onderbelicht gebleven. De enige studie hiernaar is die van Gijsberts en Dagevos (2004). Zij onderzoeken in hoeverre het aandeel minderheden in de buurt de beeldvorming van allochtonen over autochtonen bepaalt. Hun multiniveau-analyses laten geen algemeen contextueel effect zien.² Dit is echter niet geheel verrassend, omdat de beeldvorming over autochtonen (die is gemeten door aan respondenten te vragen in hoeverre ze vinden dat Nederlanders eigenschappen hebben als gezellig, eerlijk, beleefd, bemoeizuchtig, etc.) maar weinig empirische variatie vertoont. De door ons gebruikte maat van etnische identificatie – die meet in hoeverre allochtonen zich meer Nederlander voelen of migrant – vertoont meer variatie en laat ook de te verwachten samenhang zien met bekende determinanten van culturele integratie zoals opleidingsniveau, migratiegeneratie en etnische groep (zie ook Nekuee & Verkuyten, 1999). Het zou dus met andere woorden kunnen dat de etnische samenstelling van de leefomgeving wel een effect heeft op de etnische identificatie van allochtonen.

Om het effect van de etnische samenstelling van de leefomgeving op de identificatie van allochtonen met Nederlanders te onderzoeken maken we gebruik van de grootschalige survey *Sociale Positie en Voorzieningengebruik van Allochtonen 2002* (SPVA'02), gehouden onder de vier grootste minderheidsgroepen in Nederland (Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen). We toetsen daarbij ook of er verschillen bestaan tussen minderheidsgroepen in het effect van de etnische samenstelling van de buurt.

2. Theoretisch kader

2.1 Contacttheorie

Het effect van de etnische samenstelling van de leefomgeving op de identificatie van allochtonen met Nederlanders zou allereerst verklaard kunnen worden vanuit de contacttheorie (Allport, 1954). Sinds enkele decennia neemt de contacttheorie, waarin de bindende werking van sociale contacten centraal staat, een belangrijke plaats in binnen de migrantenliteratuur. Uitgangspunt van deze theorie is dat naarmate personen meer contact met elkaar hebben dit leidt tot een positievere beeldvorming en minder vooroordelen over de andere groep (Allport, 1954; Hamberger & Hewstone, 1997). Deze positievere beeldvorming zou het gevolg zijn van meer wederzijdse informatie wat betreft normen en waarden, leefstijl en ervaringen (Powers & Ellison, 1995; zie ook Schalk-Soekar, Van de Vijver & Hoogsteder, 2004). Positieve interactie tussen verschillende groepen maakt dat men dichterbij elkaar komt en mensen zich beter in elkaar kunnen verplaatsen. Wanneer we deze theorie vertalen naar de specifieke onderzoeksvraag, kan verwacht worden dat allochtonen in een ‘wittere’ leefomgeving zich eerder met autochtonen zullen identificeren dan in een ‘zwartere’ leefomgeving. In een witte buurt zijn er – mede als gevolg van een vergrote kans op ontmoeting – meer sociale contacten van allochtonen met autochtonen dan in een zwarte buurt (Dagevos, 2004), met als gevolg dat allochtonen in witte buurten zich gemakkelijker met autochtonen kunnen identificeren. De bijbehorende hypothesen luiden: *Het aandeel autochtonen in de buurt heeft een positief effect op de identificatie van allochtonen met Nederlanders (hypothese 1a), en dit effect kan verklaard worden door sociale contacten met autochtonen (hypothese 1b).*

Het aandeel autochtonen in de leefomgeving hoeft niet voor alle migrantengroepen hetzelfde effect te hebben. Hoewel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen uit witte buurten dezelfde kans hebben om autochtonen te ontmoeten, zullen Turken en Marokkanen waarschijnlijk minder vaak sociale contacten met autochtonen uit die buurten krijgen dan Surinamers en Antillianen. De Surinaamse en Antilliaanse groep beheerst de Nederlandse taal beter en staat qua opvattingen minder ver af van autochtonen dan de Turkse en Marokkaanse groep (Uunk, 2003). Deze factoren bespoedigen het contact tussen autochtonen en Surinamers en Antillianen, en belemmeren het contact tussen autochtonen en Turken en Marokkanen. Een tweede reden waarom het contexteffect geringer zal zijn voor de Turkse en Marokkaanse groep is dat indien er contact wordt gelegd tussen autochtonen en deze groep, dat contact minder snel (in vergelijking met Surinamers en Antillianen) leidt tot het verkrijgen van wederzijdse informatie over gebruiken en gewoonten – en daardoor minder snel leidt tot identificatie met autochtonen – vanwege de grotere culturele afstand die er bestaat tussen Turken en Marokkanen en de autochtone gemeenschap. De verwachting is dan ook dat *het (positieve) effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders geringer is voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen (hypothese 1c), en dat het (positieve) effect van contacten met autochtonen op de identificatie van allochtonen met Nederlanders voor Turken en Marokkanen zwakker is dan voor Surinamers en Antillianen (hypothese 1d).*

De contacttheorie gaat uit van een causaal effect van contacten met autochtonen op de identificatie met Nederlanders. Het is echter ook mogelijk dat contacten met autochtonen juist worden beïnvloed door de identificatie met en houding ten aanzien van Nederlanders. Powers en Ellison (1995) vinden voor de Verenigde Staten geen bewijs voor deze omgekeerde causatie, maar daarbij dient aangetekend te worden dat hun data cross-sectioneel zijn en geen sluitend bewijs geven over causatie. In ons onderzoek kunnen wij dit punt evenmin slechten. We gaan ervan uit dat de relatie tussen contacten en identificatie wederzijds is. De implicatie hiervan is dat in onze cross-sectionele analyses het effect van contact op etnische identificatie wordt overschat; het effect is immers ook voor een deel een uitkomst van omgekeerde causatie. Dit betekent tevens dat de intermedierende rol die contact zou kunnen spelen in de verklaring van het verband tussen de etnische samenstelling van de leefomgeving en de identificatie met Nederlanders, wordt overschat.

2.2 Sociale-identiteitstheorie

Vanuit de sociale-identiteitstheorie (Tajfel & Turner, 1986) kan een concurrerende verwachting worden afgeleid over het effect van het aandeel autochtonen in de leefomgeving op de identificatie van allochtonen met Nederlanders. Deze sociaalpsychologische theorie biedt een verklaring voor de neiging van individuen tot identificatie met sociale groepen. Ze veronderstelt dat in de samenleving iedereen deel uitmaakt van een aantal sociale groepen, bijvoorbeeld op basis van geslacht, leeftijd of etniciteit. Tajfel en Turner definiëren een sociale groep als 'een verzameling van individuen die zichzelf tot dezelfde sociale categorie rekenen, een emotionele betrokkenheid bij deze categorie delen en een bepaalde mate van consensus bereiken over de evaluatie van de groep en hun lidmaatschap (p. 15)'. Iemand is lid van een bepaalde sociale groep wanneer deze persoon zichzelf tot deze groep rekent, maar ook door anderen tot deze sociale groep gerekend wordt. Sociale groepen hebben volgens Tajfel en Turner een tweetal functies in de samenleving. Allereerst zijn sociale groepen een middel om de sociale omgeving te ordenen en te classificeren. Daarnaast bieden sociale groepen individuen de mogelijkheid tot zelfreflectie. Het behoren tot een bepaalde sociale groep geeft een persoon een plaats binnen de samenleving en de mogelijkheid om zich te identificeren in sociaal opzicht. Individen kunnen, met andere woorden, hun sociale identiteit ontleenen aan het lidmaatschap van een sociale groep.

De sociale-identiteitstheorie stelt verder, met behulp van de zogenaamde *distinctiveness* hypothese, dat de identificatie met een sociale groep niet altijd hetzelfde is, maar varieert met de context waarin een individu zich bevindt. Het zelfbeeld van een individu hangt af van wat een persoon verschilt van zijn of haar omgeving, wat maakt dat we juist die aspecten van onszelf belangrijk vinden waarin we verschillen van de rest van de omgeving (Ethier & Deaux, 1994; McGuire, McGuire, Child & Fujioka, 1978). We zouden dus kunnen verwachten dat in een etnisch homogene omgeving, waarin iedereen lid is van dezelfde etnische groep, de identificatie met de eigen groep niet bijzonder sterk is. In een etnisch heterogene omgeving zullen personen echter hun etnische identiteit juist belangrijker vinden omdat zij hierin verschillen van de rest van de omgeving. Een andere, daarmee samenhangende reden voor versterkte identificatie met

de eigen groep in een heterogene context is bedreiging van de eigen minderheidscultuur door de meerderheidsgroep. In een overwegend witte omgeving zouden allochtonen zich bijvoorbeeld meer geremd kunnen voelen tot het uitvoeren van hun culturele gebruiken dan in een minder witte omgeving met meer groepsleden. De voorspelling vanuit de sociale-identiteitstheorie luidt dan ook dat *het aandeel autochtonen in de buurt een negatief effect heeft op de identificatie van allochtonen met Nederlanders (hypothese 2a)*.

Omdat de culturele normen, waarden en gedragingen van de Turkse en Marokkaanse groep verder af staan van autochtonen dan die van de Surinaamse en Antilliaanse groep, is onze verwachting vanuit de sociale-identiteitstheorie dat *het (negatieve) effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders sterker is voor Turken en Marokkanen (dat wil zeggen, meer negatief) dan voor Surinamers en Antillianen (hypothese 2b)*. De verwachting is dat meer autochtonen in de buurt of gemeente vooral de identificatie van Turken en Marokkanen met Nederlanders doet afnemen omdat hun cultuur wellicht sterker bedreigd wordt door de autochtone cultuur. Het aandeel autochtonen in de leefomgeving zou minder effect hebben op de identificatie van Surinamers en Antillianen vanwege de grotere culturele overeenkomsten met autochtonen en de geringere culturele bedreiging door de autochtone cultuur.

2.3 Compositie verklaring

Een derde verklaringsmodel, de compositieverklaring, stelt dat er geen zelfstandig effect is van de etnische samenstelling van de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders. Eventuele verschillen tussen witte en zwarte buurten in de etnische identificatie van allochtonen zouden volledig verklaard kunnen worden door verschillen in de samenstelling van de bewoners van deze buurten. Allochtonen woonachtig in zwartere buurten hebben doorgaans andere kenmerken dan allochtonen woonachtig in wittere buurten. Zo zijn allochtonen in zwartere buurten gemiddeld lager opgeleid (Uunk, 2002), en kennen deze buurten een andere samenstelling van de soort etnische groep dan witte buurten (relatief meer Turken en Marokkanen dan Surinamers en Antillianen). Deze kenmerken gaan gepaard met een geringere identificatie met Nederlanders en een sterkere identificatie met de eigen groep (Nekuee & Verkuyten, 1999). Op basis van deze compositieverklaring luidt de verwachting dat *het aandeel autochtonen in de buurt geen zelfstandig effect heeft op de identificatie van allochtonen met Nederlanders (hypothese 3a), maar dat initiële verschillen in etnische identificatie tussen allochtone bewoners van witte en zwarte buurten volledig toe te schrijven zijn aan verschillen in individuele kenmerken als opleidingsniveau en de soort etnische groep (hypothese 3b)*.

Een meer systematische verklaring voor deze compositie-effecten kan worden gegeven met theorieën van selectieve migratie. Economische migratietheorieën gaan ervan uit dat de keuze voor een zwarte of witte buurt wordt bepaald door de sociaaleconomische kenmerken van mensen en van buurten. Vanwege het goedkope woningaanbod in zwarte buurten trekken vooral armere allochtonen hiernaar toe, terwijl de rijkere migranten naar witte wijken verhuizen ('zwarte vlucht'). Omdat inkomen ook met etnische identificatie kan samenhangen (een lager

inkomen zou kunnen leiden tot minder identificatie met Nederlanders doordat men zich sociaal voelt uitgesloten), kan deze economische migratietheorie een alternatieve verklaring bieden voor een verband tussen etnische concentratie en etnische identificatie; het verband zou een schijnverband kunnen zijn en op inkomen kunnen berusten. Additionele analyses op onze gegevens met inkomen (dat we in onze eindmodellen niet hebben opgenomen vanwege te veel missende waarden) gaven echter geen ondersteuning voor een dergelijk schijnverband. Inkomen blijkt geen zelfstandig effect te hebben op etnische identificatie en controle voor inkomen verandert het verband van etnische concentratie met etnische identificatie niet.

Een alternatieve migratietheorie is cultureel. Deze theorie betoogt omgekeerde causatie, namelijk dat de keuze voor een zwarte of witte buurt wordt bepaald door de etnische voorkeuren en houdingen van mensen, en niet andersom (Pettigrew, 1998; Schelling, 1971). Allochtonen met een geringe identificatie met autochtonen zouden ervoor kunnen kiezen bij elkaar te wonen en niet onder autochtonen. In ons cross-sectionele design kunnen we deze omgekeerde causatie niet uitsluiten. Hoewel uit empirisch onderzoek is gebleken dat etnische en culturele voorkeuren minder belangrijke determinanten zijn van migratie dan economische factoren zoals inkomen (Bobo & Zubrinsky, 1996), heeft Schelling (1971) in onderzoek uit het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw aangetoond dat zelfs een kleine voorkeur voor (het wonen onder) de eigen etnische groep tot een grote mate van etnische segregatie kan leiden. Later onderzoek bevestigt dit: Krysan en Farley (2002) laten zien dat zwarte inwoners van de Verenigde Staten een voorkeur hebben om in zwarte in plaats van witte wijken te wonen, hetgeen de voortdurende etnische segregatie verklaart. Oliver en Wong (2003), daarentegen, vinden dat controle voor zelfselectie naar voorkeuren voor het wonen in witte of zwarte buurten, het (positieve) effect van het aandeel allochtonen in de buurt op de oordelen van autochtonen over allochtonen niet verstoort. Omdat we in ons onderzoek niet kunnen vaststellen hoe groot de zelfselectie is, moeten we voorzichtig zijn met het trekken van conclusies over causatie.

3. Data, operationalisering en methode

3.1 Data

We maakten gebruik van data uit de survey *Sociale Positie en Voorzieningsgebruik van Allochtonen 2002* (SPVA'02) om onze hypothesen te toetsen. De SPVA'02 is een grootschalige face-to-face survey gehouden in februari 2002 tot april 2003 onder de vier grootste minderheidsgroepen in Nederland (voor een uitgebreide toelichting en verantwoording van de SPVA'02 verwijzen we naar Groeneveld & Weijers-Martens, 2003). De thema's die aan bod komen zijn onderwijs, arbeid, gezondheid, beeldvorming, sociale contacten en sociaal-culturele integratie. De Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse respondenten zijn geselecteerd aan de hand van een tweetrapssteekproef. Er zijn 13 grote en middelgrote gemeenten geselecteerd, waarna binnen deze gemeenten met behulp van gemeentelijke bevolkingsregisters een aselechte huishoudenssteekproef is getrokken. Hoewel alleen grotere gemeenten zijn getrokken,

is de steekproef voor allochtonen wel in acceptabele mate representatief omdat allochtonen vaker in grotere gemeenten wonen dan autochtonen (Groeneveld & Weijers-Martens, 2003). In totaal zijn 4200 hoofden van huishoudens en 8300 overige leden van deze huishoudens van 12 jaar en ouder ondervraagd. De non-respons kans is 56 procent onder Surinamers en 48 procent onder de andere groepen. De steekproefuitval is maar in geringe mate selectief naar standaardkenmerken als sekse en leeftijd (Groeneveld & Weijers-Martens, 2003). We pasten daarom geen weging toe. In onze analyses bestudeerden we alleen de hoofden van huishoudens omdat hen een uitgebreidere vragenlijst is afgenomen met daarin de vraag over etnische identificatie. De uiteindelijke onderzoeksgroep bestaat uit 4063 respondenten: 1126 Turken, 1013 Marokkanen, 1071 Surinamers en 853 Antillianen.

3.2 Operationalisering

De afhankelijke variabele, de *identificatie van allochtonen met Nederlanders*, is gemeten aan de hand van de vraag in hoeverre men zich Nederlander voelt, op een schaal van één tot vijf. De respondenten gaven aan of ze zich (1) 'helemaal Nederlander', (2) 'meer Nederlander dan etnische groep', (3) 'evenveel etnische groep als Nederlander', (4) 'meer etnische groep dan Nederlander' of (5) 'helemaal etnische groep' voelen. Omdat we in deze studie kijken naar de mate van identificatie met Nederlanders, zijn de categorieën omgecodeerd, waardoor een lage score een zwakke mate van identificatie met Nederlands aanduidt en een hoge score een sterke mate van identificatie met Nederlanders. De vier procent allochtonen die 'weet niet' antwoordde, is op de gemiddelde waarde gezet. Overigens gebruiken we in deze studie voor de identificatie met Nederlanders ook de term identificatie met autochtonen. Hoewel dit zeker niet geheel juist is – er zijn ook veel allochtonen die Nederlander zijn – wordt een vergelijking van de eigen etnische groep met autochtonen door de vraagstelling en antwoordmogelijkheden gesuggereerd.

Om het *aandeel autochtonen in de buurt* te berekenen, is gebruikgemaakt van de viercijferige postcodegegevens van respondenten. Per postcodegebied is vervolgens aan de hand van StatLine van het Centraal Bureau voor de Statistiek het percentage autochtonen berekend (aantal autochtonen op de gehele populatie in het postcodegebied; standcijfers 1 januari 2003). In totaal analyseerden we 321 postcodegebieden (hier ook buurten genoemd).

Sociale contacten met autochtonen zijn gemeten aan de hand van een vraag of men in de vrije tijd wel eens omgaat met '(blanke) Nederlanders'. Respondenten konden kiezen uit (1) 'ja, vaak', (2) 'nee, soms' en (3) 'nee, nooit'. Om de interpretatie te vergemakkelijken hebben we deze scores omgecodeerd waardoor een lage score geen contact aangeeft en een hoge score vaak contact.

De *etnische minderheidsgroepen* die hier bestudeerd zijn, zijn Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen. Iemand werd tot een bepaalde allochtone minderheidsgroep gerekend als tenminste één van de ouders in het specifieke herkomstland is geboren. Dit is conform de ruime definitie van allochtonen van het CBS. Omdat de mogelijkheden om contexteffecten vast te stellen voor de vier minderheidsgroepen apart beperkt zijn (per groep zijn er te weinig

respondenten per buurt), onderscheidten we twee groepen: (1) Turken en Marokkanen, en (2) Surinamers en Antillianen. Voorgaand onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat er veel gelijkenis is in de sociaaleconomische en sociaal-culturele positie van Turken en Marokkanen en van Surinamers en Antillianen. Exploratieve analyses op onze data laten dit ook zien: Turken en Marokkanen verschillen weinig in hun identificatie met Nederlanders en dit geldt tevens voor Surinamers en Antillianen.

Controlevariabelen in de analyse zijn *geslacht* (vrouwen zijn de referentiegroep), *leeftijd* (gemeten in jaren), *migratiegeneratie*, en *opleidingsniveau*. Wat betreft migratiegeneratie zijn twee generaties onderscheiden: de eerste generatie is geboren in het buitenland of na hun zesde jaar naar Nederland gemigreerd en de tweede generatie is geboren in Nederland of vóór hun zesde jaar naar Nederland gemigreerd. Opleidingsniveau is gemeten aan de hand van het hoogst behaalde diploma in Nederland of in het buitenland. Er zijn acht opleidingsniveaus onderscheiden: (1) geen opleiding, (2) basisonderwijs, (3) VBO, (4) MAVO, (5) MBO, (6) HAVO/VWO, (7) HBO, en (8) WO. Als een respondent in zowel Nederland als in het buitenland een diploma behaald heeft, is het hoogst behaalde diploma meegenomen in de analyses. Als de respondent nog in opleiding is, is van het huidige niveau uitgegaan. Vooral het opleidingsniveau is een belangrijke controlevariabele in onze analyses omdat opleiding een sterke bepaler is van etnische identificatie (Nekuee & Verkuyten, 1999) en omdat bewoners van zwarte en witte buurten verschillen in opleidingsniveau.

Tabel 1 beschrijft de variabelen die in de analyse zijn gebruikt voor de twee onderscheiden minderheidsgroepen. Doordat vragen over identificatie met Nederlanders alleen aan het hoofd van het huishouden zijn voorgelegd en onder Turken en Marokkanen mannen zich vaker hoofd van het huishouden beschouwen dan vrouwen, is te zien dat er relatief meer mannen zijn onder de Turkse en Marokkaanse groep (72%) dan onder de Surinaamse en Antilliaanse groep (44%).³ De groepen zijn gemiddeld wel even oud, maar het aandeel tweede generatie allochtonen is onder Turken en Marokkanen kleiner (10%) dan onder Surinamers en Antillianen (15%). Zoals uit veel onderzoek bekend is, is het opleidingsniveau van Turken en Marokkanen lager dan dat van Surinamers en Antillianen. Ook hebben ze minder vaak contact met autochtonen en wonen ze vaker in zwartere buurten. Het gemiddelde aandeel autochtonen in de buurt is 49% voor Turken en Marokkanen en 58% voor Surinamers en Antillianen. Tabel 1 toont ten slotte dat de identificatie van Turken en Marokkanen met Nederlanders geringer is dan van Surinamers en Antillianen. Additionele analyses hebben laten zien dat deze groepsverschillen significant zijn en de kans dat deze verschillen op toeval berusten erg klein is.

3.3 Methode

Omdat we wilden toetsen in hoeverre een contextkenmerk (het aandeel autochtonen in de buurt) van invloed is op (de etnische identificatie van) individuen, maakten we gebruik van multiniveau-analyses. Multiniveau-analyses houden rekening met de clustering van individuen binnen hogere eenheden en leiden tot zuiverder schattingen van de standaardfouten van contexteffecten dan analyses waarin alle kenmerken op individueel niveau worden geschat (Snijders

Tabel 1: Beschrijving van variabelen naar etnische groep; gemiddeldes (standaarddeviatie tussen haakjes)

	Turken en Marokkanen	Surinamers en Antillianen
Man (0-1)	0,72	0,44
Leeftijd (15-90)	41,78 (12,61)	42,88 (13,28)
Tweede generatie (0-1)	0,10	0,15
Opleidingsniveau (1-8)	2,97 (1,99)	4,22 (1,99)
Contact met autochtonen (1-3)	1,79 (0,68)	2,39 (0,71)
% Autochtonen in de buurt (0-100)	48,69 (20,18)	58,11 (19,13)
Identificatie Nederlanders (1-5)	1,84 (0,95)	2,75 (1,17)
<i>N</i>	2.139	1.924

Bron: ISEO/SCP, SPVA 2002

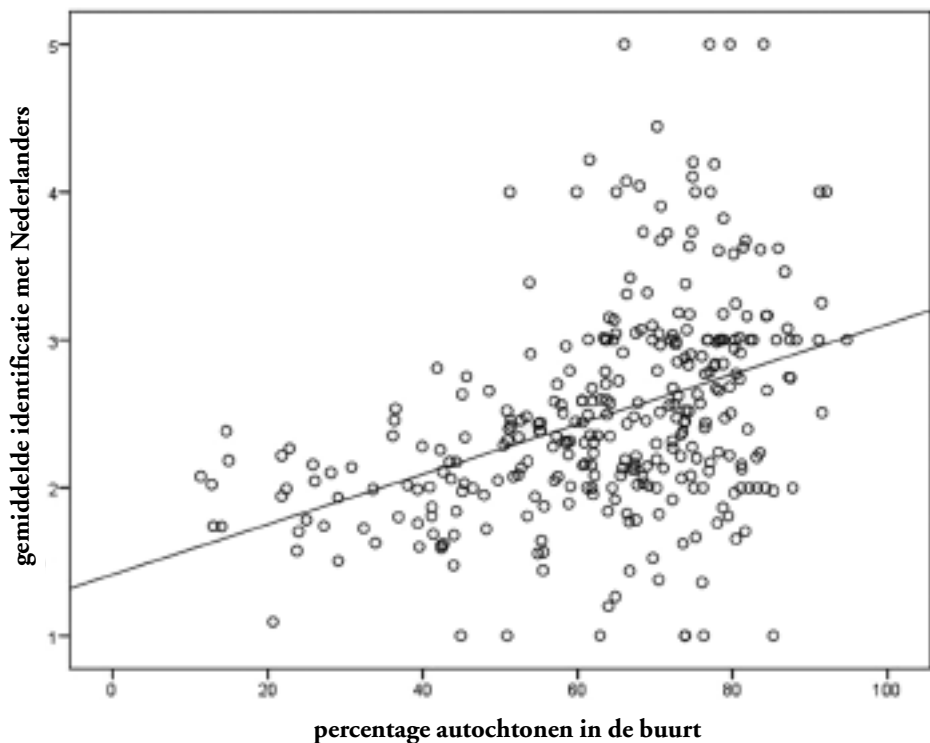
& Bosker, 1999). We onderscheidten in de multiniveau-analyse drie niveaus: individuen, buurten (postcodegebieden) en gemeenten. Het effect van het aandeel autochtonen schatten we alleen op buurtniveau, niet op gemeenteniveau. Een reden hiervoor is dat er te weinig contexteenheden op gemeenteniveau zijn ($N = 13$) om gemeentekennmerken zinvol te schatten. Daarnaast is het effect op buurtniveau waarschijnlijk sterker: hoewel het sociale netwerk van mensen de buurt meestal ontstijgt, kom je mensen uit de eigen buurt relatief vaker tegen dan mensen uit heel andere buurten (een redenering vanuit de contacttheorie), en vormen autochtonen in de naaste omgeving een grotere bedreiging voor allochtonen dan autochtonen elders in de gemeente (een redenering vanuit de sociale-identiteitstheorie). We schatten overigens wel de variantie op gemeenteniveau. Dit is belangrijk omdat variantie tussen gemeenten een alternatieve verklaring zou kunnen bieden voor buurtverschillen in groepsidentificatie: allochtonen in zwarte buurten zouden zich bijvoorbeeld minder sterk kunnen identificeren met Nederlanders dan allochtonen in witte buurten omdat zwarte buurten vaker in bepaalde steden (met name de grotere) voorkomen dan andere. Buurtverschillen zouden dan berusten op gemeenteverschillen.

4. Analyses

4.1 Beschrijvende analyse

Om een eerste indruk te geven van de samenhang tussen het aandeel autochtonen in de buurt en de identificatie van allochtonen met Nederlanders laten we in figuur 1 het verband zien op buurniveau. De figuur laat een tamelijk sterke, positieve samenhang zien ($r = 0.40$; $p = 0.00$; $N = 321$). Dat wil zeggen: hoe hoger het percentage autochtonen in de buurt, des te sterker de identificatie van allochtonen met autochtone Nederlanders. Op grond van deze analyse op buurniveau kon echter nog niet gezegd worden of het aandeel autochtonen in de buurt ook een onafhankelijk effect heeft op de etnische identificatie. Immers, verschillen tussen wittere en zwartere buurten in de kenmerken van bewoners zijn nog niet gecontroleerd. Dat hebben we gedaan in de multiniveau-analyses. Een ander statistisch probleem bij deze analyses op buurniveau is dat ook buurten zijn opgenomen waarin slechts weinig respondenten wonen (112 buurten hebben minder dan zes respondenten). Hierdoor is zowel de gemiddelde etnische identifi-

Figuur 1: Identificatie van allochtonen met Nederlanders naar percentage autochtonen in de buurt (N=321 buurten)

Bron: ISEO/SCP, SPVA 2002

catie voor deze buurten als de gerapporteerde samenhang onbetrouwbaar. Wanneer we alleen buurten opnemen met meer dan zes respondenten, is het verband tussen het aandeel autochtonen in de buurt en de identificatie van allochtonen met Nederlanders sterker ($r = 0,51$, $p = 0,00$; $N = 209$). In multiniveau-analyses is het probleem van contexten met weinig respondenten geringer, mits het niet veel respondenten betreft (in onze data woont 7% van het totale aantal respondenten in een buurt met minder dan zes respondenten) (Snijders & Bosker, 1999).

4.2 Multiniveau-analyses

In tabel 2 hebben we multiniveau-analyses gerapporteerd van de identificatie van allochtonen met Nederlanders. Model 1 is een zogenaamd 'nulmodel', een model waarin alleen de variantie in het intercept (de gemiddelde etnische identificatie) wordt geschat. We schatten de varianties tussen gemeenten, tussen buurten en tussen individuen. Het model laat zien dat de identificatie met Nederlanders niet significant varieert tussen de 13 gemeenten in de steekproef, maar wel tussen buurten en individuen. De gemeente doet er dus – wat betreft de etnische identificatie – niet toe, maar de buurt wel. Bij deze constatering moet echter wel aangetekend worden dat er maar weinig gemeenten in de steekproef zitten en dat het resultaat voor gemeenten niet erg robuust is. Daarnaast is ook de buurtvariantie maar gering indien we het vergelijken met de variantie in etnische identificatie tussen individuen. Van de totale variantie in etnische identificatie is $[1,18 / (0,05 + 0,12 + 1,18) \times 100 \% =]$ 87% op het conto te schrijven van individuele verschillen, 9% op het conto van buurtverschillen en 4% op het conto van gemeentever verschillen.

In model 2 van tabel 2 is het effect van het aandeel autochtonen in de buurt geschat, nog ongecontroleerd voor verschillen in bevolkingssamenstelling. Het model laat een significant, positief effect zien van het aandeel autochtonen in de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders. Personen die in een buurt wonen met tien procentpunten meer autochtonen, scoren gemiddeld $[10 \times 0,014 =]$ 0,14 hoger op de vijfpuntsschaal van identificatie met Nederlanders. Het maximale verschil in etnische identificatie tussen de zwartste buurt (11% autochtonen) en witste buurt (95% autochtonen) is meer dan één punt op deze schaal $[(95 - 11) \times 0,014 = 1,18]$. Dit lijkt een substantieel effect te zijn.⁴

In model 3 is het buurteffect opnieuw geschat, maar nu onder controle van (bevolkingssamenstelling naar) de individuele kenmerken sekse, leeftijd, migratiegeneratie, de soort etnische groep, en opleidingsniveau. De schattingen van de controlevariabelen laten zien dat allochtone mannen zich sterker met Nederlanders identificeren dan vrouwen. Leeftijd heeft een positief effect. Omdat we een cross-sectionele analyse uitvoeren zou dit leeftijdseffect zowel voor een cohorteffect kunnen staan (oudere cohorten hebben een sterkere identificatie met Nederlanders dan jongere) als een (verblijfs-)duur effect (personen met een langere verblijfsduur identificeren zich sterker met Nederlanders). Allochtonen van de tweede generatie blijken zich vaker als Nederlander te identificeren dan allochtonen van de eerste generatie. Surinaamse en Antilliaanse respondenten blijken zich tevens beduidend vaker Nederlander te voelen dan de Turkse en Marokkaanse respondenten (referentiegroep). Het effect van opleidingsniveau is

Tabel 2: *Multiniveau-analyses van de identificatie van allochtonen met Nederlanders; ongestandaardiseerde parameters (standaardfouten tussen haakjes); N=4063 individuen, 321 buurten, 13 gemeenten*

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
<i>Contextkenmerken</i>						
% Autochtonen in de buurt		0,014* (0,002)	0,006* (0,001)	0,004* (0,001)	0,006* (0,002)	0,004* (0,001)
<i>Individuele kenmerken</i>						
Man (ref. = vrouw)			0,076* (0,034)	0,047 (0,033)	0,076* (0,034)	0,049 (0,033)
Leeftijd			0,007* (0,001)	0,007* (0,001)	0,007* (0,001)	0,007* (0,001)
Tweede generatie (ref. = eerste generatie)			0,757* (0,052)	0,640* (0,051)	0,757* (0,052)	0,640* (0,051)
Surinamers en Antillianen (ref.= Turken en Marokkanen)			0,770* (0,038)	0,590* (0,038)	0,746* (0,100)	0,691* (0,100)
Opleidingsniveau			0,056* (0,009)	0,024* (0,009)	0,056* (0,009)	0,024* (0,009)
Contact met autochtonen				0,394* (0,024)		0,417* (0,032)
<i>Crosslevelinteracties</i>						
% Autochtonen buurt x Surinamers-Antillianen					0,000 (0,002)	
Contact x Surinamers-Antillianen						-0,048 (0,044)
<i>Constante</i>	2,468* (0,073)	1,535* (0,115)	1,039* (0,117)	0,495* (0,115)	1,051* (0,124)	0,445* (0,123)
<i>Gemeentevariantie</i>	0,051 (0,027)	0,022 (0,013)	0,019 (0,011)	0,014 (0,009)	0,019 (0,011)	0,014 (0,008)
<i>Buurtvariantie</i>	0,122* (0,020)	0,075* (0,015)	0,042* (0,010)	0,036* (0,009)	0,042* (0,010)	0,037* (0,009)
<i>Individuele variantie</i>	1,178* (0,027)	1,179 (0,027)	0,975* (0,022)	0,914* (0,021)	0,975* (0,022)	0,914* (0,021)
<i>-2 x Log Likelihood</i>	12.444,5	12.377,2	11.568,1	11.297,3	11.568,0	11.296,1

* = $p < 0,05$; parameterwaarde groter of gelijk aan twee maal de standaardfout; exacte p -waarden niet gegeven in MLwiN.

Bron: ISEO/SCP, SPVA 2002

positief: hoe hoger het opleidingsniveau, des te sterker de identificatie met Nederlanders. Additionele analyses met gestandaardiseerde variabelen laten zien dat van de controlevariabelen het effect van etnische groep het sterkst is ($\beta = 0,33$), daarna het effect van migratiegeneratie (0,22), dan opleidingsniveau (0,09), vervolgens leeftijd (0,08) en ten slotte geslacht (0,04).

Model 3 laat verder zien dat controle voor bovenstaande individuele kenmerken tot een

verzwakking van het contextuele effect leidt. Het effect van het aandeel autochtonen in de buurt is gedaald van 0,014 (model 2) naar 0,006 (model 3). Hoewel het contexteffect nog significant is, blijkt iets meer dan de helft van het oorspronkelijke effect toe te schrijven aan de bevolkingssamenstelling. Additionele analyses hebben laten zien dat niet zozeer het opleidingsniveau, maar de bevolkingssamenstelling naar de soort etnische groep voor deze reductie verantwoordelijk is. Wanneer gecontroleerd werd voor de soort etnische groep, daalde het oorspronkelijke contextuele effect naar 0,007. De resterende controlekenmerken (geslacht, leeftijd, migratiegeneratie, opleidingsniveau) haalden nog maar weinig van dit effect af. Dat betekent dat de samenstelling naar etnische groep een belangrijk deel van het oorspronkelijke effect van het wonen in een witte of zwarte buurt kan 'verklaren': in wittere buurten is de identificatie van allochtonen met Nederlanders voor een deel sterker omdat er in deze buurten relatief minder Turken en Marokkanen wonen en relatief meer Surinamers en Antillianen. Als witte en zwarte buurten niet zouden verschillen in de soort allochtone groep die er woont, dan zou er een kleiner, maar nog steeds significant effect bestaan van de 'kleuring' van de buurt. Het voor bevolkingssamenstelling gezuiverde buurteffect van 0,006 betekent dat een stijging met tien procentpunten van het aandeel autochtonen in de buurt, de identificatie van allochtonen met Nederlanders met 0,06 verhoogt. Het maximale verschil in etnische identificatie tussen de zwartste buurt en witste buurt is nog steeds aanzienlijk $[(95-11) \times 0,006 = 0,50]$. Relatief gezien is het buurteffect ook tamelijk sterk te noemen. Het gestandaardiseerde effect bedraagt 0,12 en is sterker dan het gestandaardiseerde effect van opleidingsniveau, leeftijd of geslacht, maar zwakker dan het gestandaardiseerde effect van migratiegeneratie en de soort etnische groep.

Het positieve effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de etnische identificatie bevestigt de voorspelling uit de contacttheorie. De redenering volgens deze theorie is dat een groter aandeel autochtonen in de buurt de contacten van allochtonen met autochtonen vergroot en daardoor de identificatie met Nederlanders. Contacten met autochtonen zouden dus in staat moeten zijn het effect van het aandeel autochtonen in de buurt statistisch te verklaren. In model 4 is getest of dit zo is door aan model 3 het effect van contacten met autochtonen toe te voegen. Het blijkt dat contact met autochtonen een positief significant effect heeft: allochtonen die vaker contacten hebben met autochtonen identificeren zich sterker met Nederlanders. Het gestandaardiseerde effect is ongeveer net zo groot als dat van de soort etnische groep ($\beta = 0,33$) en is daarmee sterk te noemen. Tabel 2 laat zien dat toevoeging van contacten aan het model het contexteffect met één derde vermindert, van 0,006 (model 3) naar 0,004 (model 4). Daarmee biedt contact met autochtonen voor een deel een verklaring voor het effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de etnische identificatie. Maar de verklaring is nog niet afdoende: ook onafhankelijk van contact met autochtonen is het contexteffect significant (model 4).

Noemenswaardig is dat toevoeging van contacten aan het model de effecten van geslacht, migratiegeneratie, etnische groep en opleidingsniveau vermindert (vergelijk model 3 met model 4). Allochtone mannen blijken zich sterker met Nederlanders te identificeren dan allochtone vrouwen omdat ze vaker contact hebben met autochtonen. Een zelfde verklaring geldt voor tweede generatie migranten, Surinamers en Antillianen, en hoogopgeleide allochtonen,

hoewel de effecten van deze kenmerken ook onafhankelijk van contacten significant blijven.

In model 5 van tabel 2 is getest of het contextuele effect van het aandeel autochtonen in de buurt verschilt voor de twee migrantengroepen, Turken en Marokkanen in vergelijking met Surinamers en Antillianen. Dit complexere model levert geen statistisch betere fit op dan het zuinigere model zonder crosslevelinteracties (model 3). Evenmin blijkt de parameterwaarde van de crosslevelinteractie significant. Met andere woorden: er zijn geen aanwijzingen dat het negatieve effect van het aandeel autochtonen in de buurt sterker is voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen. In het laatste model van tabel 2, model 6, is de verwachting uit de contacttheorie over groepsverschillen in de contexteffecten op een andere wijze getest. Ze test of het effect van contacten met autochtonen anders is voor Surinamers en Antillianen dan voor Turken en Marokkanen. We verwachten dat dit effect sterker is voor Surinamers en Antillianen omdat er minder sociale en culturele afstand hoeft te worden overbrugd als er contact met autochtonen plaatsvindt. Model 6 laat zien dat deze crosslevelinteractie evenmin significant is. Als Turken en Marokkanen, en Surinamers en Antillianen contact hebben met autochtonen, dan beïnvloedt dat hun identificatie met autochtonen op een even sterke wijze.

5. Conclusies en discussie

In dit artikel hebben we het effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders onderzocht. Onze analyses laten een tamelijk sterk, positief verband zien tussen het aandeel autochtonen in de buurt en de etnische identificatie: hoe witter de buurt, des te sterker de identificatie van allochtonen met Nederlanders. Nadere multiniveauanalyses laten zien dat dit verband voor iets meer dan de helft toe te schrijven is aan verschillen in bevolkingssamenstelling, vooral de soort etnische groep: allochtonen in witte buurten identificeren zich (voor een deel) sterker met Nederlanders dan allochtonen in zwarte buurten omdat er in witte buurten verhoudingsgewijs meer Surinamers en Antillianen wonen dan Turken en Marokkanen, en omdat Surinamers en Antillianen zich sterker met Nederlanders identificeren dan Turken en Marokkanen. Ook onafhankelijk van deze en andere bevolkingskenmerken vinden we echter een positief, significant effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de etnische identificatie. Dit contexteffect is zelfs sterker dan een andere belangrijke determinant van culturele integratie, het opleidingsniveau. De etnische samenstelling van de buurt 'doet er dus toe'.

Maatschappelijk gezien is het positieve effect van het aandeel autochtonen op de identificatie van allochtonen met Nederlanders een belangrijke bevinding. Als de geografische concentratie van etnische minderheden verder toeneemt, zou dat kunnen leiden tot het terugtrekken van allochtonen in de eigen etnische groep, en daarmee tot een geringere culturele integratie. Ook in wetenschappelijk opzicht is de bevinding belangrijk. Het bevestigt voorspellingen uit de contacttheorie en verwerpt voorspellingen uit de sociale-identiteitstheorie. Het wonen in een wittere buurt leidt niet – zoals verwacht kon worden vanuit de sociale-identiteitstheorie – tot minder identificatie van allochtonen met Nederlanders (wat het gevolg zou zijn van een grotere

bedreiging van de allochtone cultuur), maar juist tot meer identificatie. De verklaring vanuit de contacttheorie van dit contexteffect is de vergrote kans op contact met autochtonen in wittere buurten. Deze verklaring blijkt in onze analyses gedeeltelijk op te gaan: contacten met autochtonen kunnen één derde deel van het contexteffect (weg-)verklaren. Ook onafhankelijk van contacten met autochtonen resteert er echter een effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de etnische identificatie van allochtonen. Kennelijk beïnvloedt een wittere buurt de etnische identificatie ook op andere manieren. Allochtone bewoners van wittere buurten zouden bijvoorbeeld zich meer met Nederlanders kunnen identificeren omdat wittere buurten, andere, niet door ons gemeten, relevante kenmerken hebben, zoals betere voorzieningen en minder overlast van vuil en criminaliteit dan zwartere buurten. Daarnaast zou de etnische samenstelling van de buurt van invloed kunnen zijn zonder dat daadwerkelijk sociaal contact plaatsvindt met autochtonen, bijvoorbeeld door het observeren van autochtonen. Door observatie kan informatie over de gedragingen en waarden en normen van autochtonen worden verkregen en kunnen allochtonen zich meer met autochtonen gaan identificeren. Ten slotte zou de etnische samenstelling van de buurt een effect kunnen hebben op de etnische identificatie omdat het wonen in een witte buurt op zichzelf een teken van succes is, wat maakt dat mensen die dit bereiken zich wellicht meer kunnen identificeren met de Nederlandse identiteit.

De voorspellingen uit de contacttheorie dat het effect van het aandeel autochtonen in de buurt en het effect van sociale contacten met autochtonen minder sterk zou zijn voor Turken en Marokkanen dan voor Surinamers en Antillianen komen niet uit. Vanuit deze theorie verwachten we dat het wonen in een wittere buurt van geringer belang is voor de etnische identificatie van Turken en Marokkanen omdat ze de Nederlandse taal minder goed beheersen dan Surinamers en Antillianen. Ook zou contact met autochtonen minder snel leiden tot bijstelling van de etnische identificatie van Turken en Marokkanen, omdat in vergelijking met Surinamers en Antillianen een grotere culturele afstand moet worden overbrugd in sociale interactie. De multiniveau-analyses laten zien dat deze verwachtingen niet opgaan en dat het wonen in een wittere buurt en het hebben van contacten met autochtonen een even sterk effect heeft voor Turken en Marokkanen als voor Surinamers en Antillianen. Een verklaring voor dit resultaat zou kunnen zijn dat het wonen in een witte buurt meer selectief is voor Turken en Marokkanen: het zijn de succesvollere, hoger opgeleide Turken en Marokkanen die de Nederlandse taal beter beheersen die vaker in wittere buurten gaan wonen. Daardoor hoeft er geen verhoudingsgewijs grote culturele afstand te worden overbrugd als er sociaal contact plaatsvindt met autochtonen. Voor migrantengroepen die recentelijker naar Nederland zijn gekomen, zoals Afghanen, Iraniërs, Irakezen en Somaliërs is het niet goed te voorspellen of concentratie-effecten sterker zijn of zwakker. Aan de ene kant kennen de nieuwe migrantengroepen een grotere culturele afstand tot de autochtone cultuur en een kortere geschiedenis van migratie naar Nederland dan de klassieke migrantengroepen. Aan de andere kant zijn ze vaker hoog opgeleid, ze spreken de Nederlandse taal beter dan Turken en Marokkanen en wonen minder gesegregeerd (Van den Maagdenberg, 2004).

Toekomstig onderzoek naar de effecten van etnische concentratie op etnische identificatie zou een dynamischer karakter moeten hebben om causatie beter vast te stellen. Leidt een grote-

re geografische concentratie van etnische minderheden tot een geringere identificatie van allochtonen met Nederlanders of is een geringere identificatie met Nederlanders de oorzaak van (toenemende) etnische concentratie en segregatie? Vervolgonderzoek zou ook beter moeten kijken naar de specifieke etnische samenstelling van de leefomgeving. Op buurtniveau zijn nu alleen de aandelen autochtonen en (niet-westerse) allochtonen beschikbaar, maar het zou ook interessant zijn om te weten in hoeverre de etnische identificatie van bijvoorbeeld Turken wordt beïnvloed door het aandeel Turken in de buurt. Ten slotte zou het interessant zijn te kijken naar effecten van etnische concentratie in verschillende soorten contexten, zoals de school of het werk.

Noten

1. Dit artikel is gebaseerd op de Bachelor's thesis van Esther Havekes, 'Beeldvorming in de buurt. Het effect van etnische samenstelling van de leefomgeving op beeldvorming en groepsidentificatie van allochtonen in Nederland', Universiteit van Tilburg, mei 2007. Richt correspondentie aan Wilfred Uunk, Departement Sociologie, Universiteit van Tilburg, Postbus 90153, 5000 LE Tilburg, tel. 013-466.2079 (fax 3002), E-mail: w.uunk@uvt.nl. Esther Havekes is research master student sociologie en Wilfred Uunk universitair docent aan het departement sociologie van de Universiteit van Tilburg.
2. Wel blijkt een snelle verkleuring van de buurt een zwak negatieve invloed te hebben op de beeldvorming van allochtonen over autochtonen.
3. De oververtegenwoordiging van mannelijke respondenten onder de Turkse en Marokkaanse groep zou van invloed kunnen zijn op de uitkomsten van ons onderzoek. Hoewel additionele analyses voor Turken en Marokkanen geen sekseverschil laten zien in de identificatie met Nederlanders, blijkt er een sekseverschil te bestaan in het effect van het aandeel autochtonen in de buurt: voor vrouwen is het contexteffect significant sterker dan voor mannen. Of het contexteffect sterker zou zijn als er een meer evenredige sekseverdeling zou bestaan, valt niet met zekerheid te zeggen. Dat gaat alleen op indien de geïnterviewde vrouwen volledig representatief zijn voor alle Turkse en Marokkaanse vrouwen; dit is niet geheel aannemelijk omdat het hoofden van huishoudens betreft. Een verklaring voor het sterkere contexteffect voor vrouwen onder de Turkse en Marokkaanse groep, zou kunnen zijn dat juist in deze groep mannen vaker dan vrouwen buiten de eigen buurt verkeren als gevolg van hun werk.
4. Het effect van het aandeel autochtonen in de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders is nagenoeg gelijk aan multiniveau-analyses waarin slechts twee niveaus worden onderscheiden (individueel en buurten). Dit betekent dat het buurt-effect niet op gemeentever verschillen berust.

Literatuur

- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge Massachusetts: Addison-Wesley publishing company.
- Bobo, L. & Zubrinsky, C. (1996). Attitudes on residential segregation: Perceived status differences, mere in-group preference, or racial prejudice? *Social Forces*, 74(3), 883-909.
- Dagevos, J. m.m.v. Iedema, J. & Schellingerhout, R. (2004). Gescheiden werelden? De etnische signatuur van vrijetijdscontacten van minderheden. *Sociologie*, 1(1), 52-69.
- Ethier, K.A. & Deaux, K. (1994). Negotiating social identity when contexts change: maintaining identification and responding threat. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(2), 243-251.

- Gijsberts, M. & Dagevos, J. (2004). Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen allochtonen en autochtonen. *Migrantenstudies*, (3), 145-167.
- Hamberger, J. & Hewstone, M. (1997). Inter-ethnic contact as a predictor of blatant and subtle prejudice: test of a model in four West European nations. *British Journal of Social Psychology*, 36, 173-190.
- Krysan, M. & Farley R. (2002). The residential preferences of blacks: Do they explain persistent segregation? *Social Forces*, 80(3), 937-980.
- Kullberg, J. (2007). Fysieke en sociale kwaliteit van wonen in en buiten concentratiewijken. In J. Dagevos & M. Gijsberts (Red.), *Jaarrapport Integratie 2007* (pp. 192-228). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Maagdenberg, V. van den (2004). *Jaarrapport integratie*. Rotterdam: Instituut voor Sociaal-logisch-Economisch Onderzoek.
- McGuire, W.J., McGuire, C.V., Child, P., & Fujioka, T. (1978). Salience of ethnicity in the spontaneous self-concept as a function of one's own distinctiveness in the social environment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(5), 511-520.
- Nekuee, S. & Verkuyten, M. (1999). Emotionele distantie en integratie: Iraanse politieke vluchtelingen in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 74(3), 218-234.
- Oliver, J.E. & Wong, J. (2003). Intergroup prejudice in multiethnic settings. *American Journal of Political Science*, 47(4), 567-582.
- Pettigrew, T. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-88.
- Powers, D.A. & Ellison, C.G. (1995). Interracial contact and black racial attitudes: the contact hypothesis and selectivity bias. *Social forces*, 74(1), 205-226.
- Schalk-Soekar, S.R.G., Vijver, F.J. van de, & Hoogsteder, M. (2004). Attitudes toward multiculturalism of immigrants and majority members in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 28, 533-550.
- Schelling, T.C. (1971). Dynamic models of segregation. *Journal of Mathematical Sociology*, 1, 143-186.
- Snijders, T. & Bosker, R. (1999). Multilevel analysis. An introduction to basic and advanced multilevel modelling. London / Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Tajfel, H. & Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W.G. Austin (Red.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 7-24). Chicago: Nelson-Hall Publishers.
- Tesser, P.T.M., Praag, C.S. van, Dugteren, F.A. van, Herweijer, L.J., & Wouden, H.C. van der (1995). *Rapportage minderheden 1995. Concentratie en segregatie*. Rijswijk/Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Uunk, W.J.G. (2002). *Concentratie en achterstand. Over de samenhang tussen etnische concentratie en de sociaaleconomische positie onder allochtonen en autochtonen*. Assen: Van Gorcum.
- Uunk, W.J.G. (2003). The cultural integration of immigrants in the Netherlands; a description and explanation of modern attitudes of Turks, Moroccans, Surinamese, Antilleans and the indigenous population. In L. Hagendoorn, J. Veenman, W. Vollebergh (red.), *Integrating immigrants in the Netherlands. Cultural versus socio-economic integration* (pp. 199-233). Aldershot: Ashgate.

- Verkuyten, M. (2006). Groepsidentificatie en intergroepsrelaties onder Turkse Nederlanders. *Mens & maatschappij*, 81(1), 64-84.
- Vervoort, M. & Dagevos, J. (2008). Stagnatie in de sociale integratie. Waarom vrijetijdscontacten tussen allochtonen en autochtonen in de afgelopen jaren niet zijn toegenomen. *Mens & Maatschappij*, 83(2), 151-167.